

בבא מציעא פב

משה שווערד

1. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בבא מציעא דף פא עמוד ב

הלוהו על המשכון. ר"א אומר, ישבע ויטול מעותיו. מה"ת אין שבועה דנשבע ונוטל, וכאן שנשבע ונוטל, ל"ק. דהנה בנפקד שאבד הפקדון וחייב, והלוה למפקיד מנה, ואין ידוע כמה היה שוה הפקדון דשניהם טוענים שמא, כתב הש"ך שהלוה חייב לשלם כל החוב, דספק פרעון חייב. ואף שאם באמת הפקדון הוא שוה מנה נמצא דאין חייב לו כלום. ולהשומר על הפקדון אינו אלא ספק חיוב ופטור. דשתי תביעות נפרדות הם. וכן כאן המשכון הריהו כפקדון, וא"כ הוא מהווה תביעה נפרדת מההלואה, ולא נחשב נשבע ונוטל אלא נשבע ונפטר בתביעת המשכון, ואח"כ צריך הלוה לשלם.

2. שערים מצויינים בהלכה

דעכ"פ שלא פשע בה לא ישבע, דלמה לו לפשוע בשמירתו, שהרי כל עצמו אינו בא לשמירה זו אלא מפני שרוצה להיות בטוח במעותיו, ומהיכי תיתי לחושדו שיפשע, קמ"ל שאפ"ה ישבע גם על זה, אבל שאר השבועות פשיטא שצריך לישבע, אבל בגמ' שבועות מייתי הך ברייתא אדשמואל אקתא דמגלא דלא שוה, ומסתמא לא לקחו רק לזכרון דברים לר"א, ולמה לחושדו שיהא ברשותו ויעכבו, והרי אבד זכרונו ויבוא הלוה לכפור, וס"ד שלא ישבע לא על הפשיעה ולא על שאינו ברשותו, ואשמועינן שישבע, ולכן פרש"י שישבע שאבד, ואח"כ צריך לישבע שלא שלח בה יד, אלא דזה לא צריך לאשמועינן, ועי"ש עוד מש"כ ליישב בזה למה ישבע ויטול וכו'.

ישבע ויטול מעותיו. פרש"י שלא פשע דש"ח הוא. ופ"י הפנ"י דרש"י עיקר מילתא נקיט, דבכולה שמעתין משמע דלר"א הוי ש"ח, א"כ מסתבר דהאי ישבע היינו שישבע שלא פשע, שהיא עיקר שבועת השומרין דכתיב בתורה וכו' עי"ש. אבל במס' שבועות (מג.) פרש"י, ישבע שאבד, והיינו שנאבדה בלא פשיעה ושאינה ברשותו. וכן פרש"י שם (מה ד"ה וברשמואל) להדיא, שישבע שלא פשע בה ושאינה ברשותו. ועוד קשה מ"ט אין משביעין אותו שלא שלח בה יד, שהרי ג' שבועות משביעין אותו, ותירץ בחי' חת"ס דהוה ס"ך

3. תוספות רא"ש על בבא מציעא דף פא/ב

והא אידי ואידי הלוהו על המשכון קתני. השתא משמע דהמלוה על המשכון משמע דוקא בשעת הלואתו, וקשה דבגיטין פרק השולח תנן המלוה על המשכון אינו משמט ומיירי שלא בשעת הלואתו כדמפרש טעמא משום דר' יצחק דאמר בעל חוב קונה משכון, ומפרש ר"ת דהלוהו על המשכון משמע דוקא בשעת הלואה אבל המלוה על המשכון משמע הכי, ... הילכך על כרחך האי דגיטין אף בשעת הלואתו ותלמודא דמפרש טעמא בגיטין משום דקני ליה כר' יצחק אע"ג דר' יצחק לא איירי אלא שלא בשעת הלואתו תלמודא קא סמיך אדרשא דספרי ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך ולא של אחיך בידך מכאן אמרו המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד אין משמיטין והכי קאמר כיון דשלא בשעת הלואתו קני קנין גמור מדר' יצחק בשמת הלואתו נמי דליכא קנין אלים שעבודיה וקרינן ביה של אחיך בידך יותר משאם היה תופס פקדון אחר:

4. תוספות מסכת בבא מציעא דף פא עמוד ב ד"ה והא אידי

והא אידי ואידי הלוהו על המשכון קתני - משמע דמלוה חבירו על המשכון משמע בשעת הלואה ותימה דבפרק השולח (גיטין לו. ושם ד"ה שאני) קאמר תנן המלוה את חבירו על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד אינו משמט ומפ' התם דהמלוה על המשכון אינו משמט משום דקני ליה מדר' יצחק והא לא קאמר רבי יצחק אלא שלא בשעת הלואתו

ועל המשכון משמע דאפילו בשעת הלואתו אינו משמט ויש לומר דכיון שלא בשעת הלואה קני ליה לגמרי מדרבי יצחק בשעת הלואה נמי דליכא קנין אלא שעבוד אלים שעבודה ליחשב ולא של אחיך בידך ...

5. תוספות מסכת בבא מציעא דף פב עמוד ב ד"ה אימור דאמר

אימור דאמר ר' יצחק שלא בשעת הלואתו - פי' בקונטרס שלא בשעת הלואתו קני ליה להתחייב אף באונסין ולפירושו הא דאמר בפ"ק דפסחים (דף ה:): דחייב לבער פקדונות של כותים כשקבל עליו ישראל אחריות היינו דוקא כשקבל עליו אחריות דאונסין דהא מלוה על המשכון של חמץ בשעת הלואה אף על גב דאחריות המשכון עליו מגניבה ואבידה מדשמואל ואפי' בדלא פריש כדפ"ל דמה שכנגד המשכון כמפורש דמי אפ"ה אין חייב לבער אם לא מטעם דקני ליה לגמרי שלא בשעת הלואתו כדרבי יצחק ומיהו נראה דשלא בשעת הלואתו לא קני להתחייב באונסין אלא דהוי שומר שכר דהא מדמה מתניתין דקתני שומר שכר לדרבי יצחק וכן פי' בהדיא בה"ג שהבאתי לעיל וכן פירש בשערים דרב האי גאון בשער מ"ב וצריך לפרש מאיזה טעם יהיה שומר שכר דאי חשיב קנין גמור אפילו באונסין יתחייב ואי לא חשיב קנין גמור לא יהיה אפילו שומר שכר וי"ל דבהיא הנאה שיכול לקדש בו את האשה כדאמרי' בפ"ק דקדושין (דף ח: ושם) דקדשה במשכון דאחרים מקודשת ולקנות בו עבדים וקרקעות הוי עליה שומר שכר ...

• הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בבא מציעא דף פב עמוד א

בע"ח קונה משכון. רש"י ס"ל שחייב באונסין, דקונה המשכון וכאילו הוא שלו וגבה בזה את החוב. וכן פשוט לשון "קונה". והתוס' ורוב ראשונים ס"ל דהוי רק ש"ש, והא דהוי ש"ש הוא כי יכול ע"י המשכון לקדש אשה ולקנות שדה בחוב, נמצא שיש לו הנאה מהמשכון. וצ"ב, דאם הוא רק שומר כהתוס', א"כ מאי "ולך תהיה צדקה", והרי משום דהוי דש"ש עדיין אין זה שלו. אך באמת גם להתוס' צ"ל דנחשב שיש לו קנין במשכון, ומשום זה הקנין כבר יכול לקדש אשה, דמשום שקונה לכן יכול לקדש אשה, וזה דלא כהבנת הש"ך שמשום שיכול לקדש אשה לכן קונה המשכון, דוודאי דשומר לעולם לא יכול לקדש אשה בפקדון ואף אם הוא ש"ש. ואף שלשון תוס' פ"ב: לא משמע כן, מ"מ כצ"ל, עי' באחרונים.

6. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בבא מציעא דף פב עמוד א

וחסורי מחסרא וכו'. לא מצינו בש"ס כן, שהגמ' משתדלת לדחוק כ"כ מתני' כר"א, והרי שמותי הוא, והול"ל הלכה כר"ע. אך לקמן יתבאר שכאן הלכה כר"א.

7. שערים מצויינים בהלכה

מנין לבעל חוב שקונה משכון. פרש"י להתחייב באונסין. וכ"כ רש"י במס' פסחים (לא:). ועי' בש"ך (סי' עב סק"ט) שהביא ראיה לרש"י מלשון קונה משכון, דמשמע שיש לו בו קנין גמור, ואי לא הוה אלא שומר שכר לא שייך ביה לומר שקונה המשכון. אבל במס' גטין (לו. ד"ה דקני) פרש"י להיות כשומר שכר. [ועי' ביד מלאכי (כללי תוס' אות כב) בשם מהר"י קורקוס, שאין לתמוה אם רש"י חלוק בפירושו ידידיה אדידיה, דמהדורות רבות הוא דעבד, וככמה דוכתי איכא הכי שחזר בו מפירושו. וכ"כ במהרש"א (קידושין מד. ד"ה ודע) שגירסת רש"י מהופכת, ואין לחוש שזה דרכו לפרש במקום זה כך, ובמקום אחר שונה פירושו. ובשורת בית דוד (לר"ד ממינטק, סי'

א) הביא קבלה מרבו הגר"ח מוולאזין, שכ"ה דרכו של רש"י לשנות פירושו כל היכי דתני סוגיא אחת בשני מקומות, ואין להתייגע בזה ליישב דבריו שלא יהיו סתרי אהדי וכו' עי"ש].
נסתפק בשער המלך (אישות פ"ה הכ"ג ד"ה ודע) כמי שהלוה על לולב ואתרוג, אי אמרינן כיון דבע"ח קונה משכון חשוב כשלו ויוצא בו ידי חובתו וקרינן ביה שפיר לכם, כי היכי דעובר עליו בבל יראה וחשיב כשלו, ונשאר בצ"ע. ועי' בשורת שו"מ (מהד' ה סי' נד) שהביא

8. שפתי כהן על חו"מ סימן עב

(ט) בין שמשכנו בשעת הלואתו כו'. אזיל לטעמיה שכתב בב"י דכל הפוסקים סוברים דאף שלא בשעת הלואתו לא הוי אלא שומר שכר לבד מרש"י שסובר שחייב באונסים אבל לפעד"נ עיקר בש"ס כרש"י וגם דעת הרבה גדולי הפוסקים הוא כן וכמו שאבאר ולפי שהתוס' והרבה גדולים חלקו על רש"י מוכרח אני להאריך ואף שאינני כדאי להכניס ראשי בין ההרים גדולים מ"מ הלא התורה מונח בקרן זוית וראיות ברורות יתנו עדיהן ויצדקו. חדא דלישנא דאמרינן בכמה דוכתי בש"ס וכדרכי יצחק דאמר ר' יצחק ב"ח קונה משכון משמע שקונה המשכון ויש לו בו קנין גמור ואי לא הוי אלא ש"ש לא שייך ביה לומר שקונה המשכון ועוד קשה לי דהא ר' יצחק יליף לה דב"ח קונה משכון מדאמר רחמנא ולך תהיה צדקה אם אינו קונה משכון צדקה מנין ואם איתא דר' יצחק לא קאמר אלא לענין דהוי ש"ש א"כ עדיין יש ללוה זכיה בגופו של משכון א"כ הדרא קושיא לדוכתא צדקה מניין שהרי הוא של לוח ואין המלוה אלא שומר עליו וכי שומר שיחזיר הפקדון לבעליו צדקה יהיה לו ומה צדקה שייך בזה. ...

9. ריטב"א על בבא מציעא דף פב/א

והא דאמרינן אם אינו קונה משכון צדקה מנין. פי' משום דלא חשיב צדקה אלא מה שנותן לאחרים משלו, שאם זה אינו קונה משכון אע"פ שעושה הטוב והישר להניח לבעלים שישתמשו בו ואולי לא יכופ הלוח לפרעו כולי האי, מכל מקום אין זה נקרא צדקה, ולא עוד אלא כי אולי השבת המשכון הנאה למלוה שיתבייש הלוח ממנו ויפרענו מהרה יותר, ואפילו כשהלוה הוא עז פנים, כש"כ שהכתוב קורא צדקה אפי' כשהלוה חסיד ועניו שיכופ לבו לפרעו:

10. תוספות על קידושין דף ח/ב

צדקה מנין. וא"ת איכא צדקה ממה שיחזיר לו לשכב עליו וי"ל דדייק מדכתיב (דברים כד) ושכב בשלמתו וברכך ואי לא הוי קונה ליה א"כ כשמברכו העני הוי ליה רבית דברים ויש מפרשים דלא מיקרי צדקה אלא הנותן משלו כמו צדק משלך ותן לו (ב"ב פח):

11. רש"י על בבא מציעא דף פב/א

שקונה משכון - לכל מילי, להתחייב באונסין:

12. שערים מצויינים בהלכה

הלואתו חייב באונסין. אבל שיטת התוס' (ד"ה אימור) והרי"ף [ודעת הש"ך שהרי"ף ס"ל כרש"י שחייב באונסין] והרא"ש (קידושין פ"א סי' י, שבועות פ"ו סי' כט) והרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן והנמוק"י שאין המלוה על המשכון אלא כש"ש. [וכתב הב"י (שם ס"ד) דכל הפוסקים ס"ל דאף שלא בשעת הלואתו לא הוי אלא ש"ש לבד מרש"ן]. וכתב הרמב"ן הטעם שאין המלוה חייב באונסין, שהרי אין כל הנאה שלו, שאינו יכול להשתמש בו, והוא חייב להחזירו לו [ואינו כשואל שכל הנאה שלו, ולכן חייב באונסין], ואף הלוח יש לו בו הנאה גדולה. וכ"כ בחי' הר"ן (שבועות מד: ד"ה דאמר). ועיי"ש בש"ך (סק"ט) שהאריך לדחות דברי הרמב"ן, וכל קושיות הראשונים על רש"י.

ולדינא פסק הרמב"ם (שכירות פ"י ה"א) שאין המלוה חייב באונסין. וכ"כ בשו"ע (סי' עב ס"ב), והראב"ד השיג, וס"ל שאם משכנו אחר הלואתו קונה אותו אף לאונסין. ועיי' ברמ"א היכא שפירש, ועיי"ש מש"כ בסמ"ע ובש"ך. וברמ"א הביא בשם י"א, שהוא שומר חנם לענין זה שאם דמי המשכון יתרים על החוב, אין המלוה נותן ללוה היתרון אלא אבד מעותיו ולא יותר, ומספיקא לא מפקינן ממונא. [ועיי' ...]

עוד כתב הש"ך, דכל זה במשכנו שלא בשעת הלואתו ברשות, כגון על פי ב"ד, או מדעת הלוח, דבהכי מיירי קרא ולך תהיה צדקה, על פי שליח ב"ד, אבל משכנו שלא ברשות חייב באונסים לכו"ע, [ובאמרי ברוך הביא בשם הריטב"א דחייב כשעת לקיחת המשכון], ולא מטעם דבע"ח קונה משכון, אלא מטעם דכיון דמשכנו שלא ברשות חשיב גזלן, וכדמוכח בש"ס ופוסקים (שבועות מו.). ומיישב בזה מה שפסק הרמב"ם (שם) דאינו חייב באונסין, ובהל' מלוה (פ"ג ה"ד) כתב דחייב באונסין, דהתם מיירי במשכנו שלא ברשות. ועיי"ש בביאור הגר"א (ס"ק יא) ובקצוה"ח (סק"ג, וסי' צו סק"ח) ונתייה"מ (סי' עב סק"ו) ומשובב נתיבות (שם) ובשו"ת אחיעזר (ח"א סי' כב).

13. שערים מצויינים בהלכה

אימור דאמר ר' יצחק משכנו שלא בשעת הלואתו משכנו בשעת הלואתו מי אמר. כתבו בחי' הרמב"ן ובחי' הר"ן, קושטא דמילתא הוא דר' יצחק בכל ענין אמר, ובדרך דחיה בעלמא הוא דאתמר, משום דקרא שלא בשעת הלואתו עסיקי, ולא שמעינן ליה לר' יצחק בהדיא דלימא אפי' בשעת הלואתו, אבל בעלמא כי מצטריך לן למימר דר' יצחק אפי' בשעת הלואתו אמרה. והוסיף הרמב"ן דכל זה לדעת הגאונים [בה"ג הר"ח והרי"ף] דס"ל דאפי' שלא בשעת הלואתו הוה ש"ש ופטור מאונסין, אבל לדעת רש"י דלר' יצחק מתחייב באונסין מיירי רק שלא בשעת הלואתו. ובב"י (חור"מ סי' עב ס"ב) כתב, דא"א לומר כן בדעת התוס', ועי' בתוס' בסמוך (פא: ד"ה והא). וע"ע בפנ"י (ד"ה ותסברא). ועי' בדברינו במס' שבועות (מד. ד"ה משכנו) שהארכנו עוד בזה.

14. הערות הגר"ש אלישיב מסכת בבא מציעא דף פב עמוד א

שומר אבידה. הא דשייך להלואה יש בזה מח' הראשונים. הרשב"א מפרש מצד פרוטה דר"י, וה"נ פטור הוא בשעת ההלואה. והרא"ש מפרש דמלוה על המשכון הרי המלוה נעשה כשומר אבידה, שצריך לטפל בה. דבשלמא שומר דעלמא, מכיון דהמפקיד יכול להגיע לחפץ כל אימת שרוצה אין לזה גדר אבידה, אבל במשכון הרי אינו יכול להגיע לחפץ, ואז הוי המלוה שומר אבידה. וכתב התומים כמה נפק"מ ביניהם. כגון אם בשעת ההלואה היה הלוח מומר בזה להרשב"א אינו ש"ש, כיון שאין מצוה בהלואתו, ואח"כ עשה תשובה. ולהרא"ש הוי ש"ש, ועיי"ש עוד נפק"מ. אמנם בפשטות הרא"ש מודה לטעם הרשב"א אלא שמוסיף עליו.

15. שערים מצויינים בהלכה

כבר נפטר פע"א מפרוטה דרב יוסף, מ"מ לא נעשה ש"ש לרבה, מדלא חילקו הש"ס והפוסקים, והטעם כיון דתחילת קבלת האבידה לעצמו לא היה בשכרו כדי שיהא ש"ש כיון דלא שכיח, אף שהגיע אח"כ הנאת שו"פ לידו. ועי' בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' תקיט) דמשמע דלא כדבריו. והבאנו דבריו במס' ב"ק (נו: ד"ה רבה) עי"ש. ועי' בדבריו לעיל (כט). באריכות בפרטי מחלוקת רבה ורב יוסף, והמסתעף מזה לדינא.

שומר אבידה רבה אומר כש"ח. עי' בקצוה"ח (סי' עב-לד) שכיון שלא שכיח שבשעה שמתעסק באבידה שיבוא עני באותה שעה [וברש"י (נדרים לג.) פי' באופן אחר], כדכתבו התוס' לעיל (כט.), אין בהנאה זו שוה פרוטה, ובפחות משו"פ אין נעשה ש"ש כדכתב הש"ך (רס"י שג.) ובנתיבות (סי' רסז-ג) כתב, דאף אם

16. דבר יעקב מסכת בבא מציעא דף פב עמוד א

יא] דאיתמר שומר אבידה רבה אמר כשומר חנם רב יוסף אמר כשומר שכר - מלוה על המשכון הוא כשומר שכר משום דעביד מצוה כמו שומר אבידה שעושה מצוה והוא שומר שכר כיון שנפטר מלתת לעני צדקה. ומקשים השיטה והנ"י בשם הראב"ד שאינו דומה, שלגבי שומר אבידה כל זמן ששומר מקיים מצוה, אבל במלוה בזמן ההלואה קיים מצוה, ושמירת המשכון הוא אח"כ.

א. הראב"ד מתרץ שגם במשכון מקיים כל הזמן מצוה מפני שממתין לו ואינו מוכר המשכון להפרע ממנו. ולפ"ז מיירי דוקא כשהגיע זמן הפרעון.

ב. הנ"י מתרץ כיון שבזמן ההלואה כשקיבל המשכון קיים מצוה, ונשכר שנפטר מפרוטה דר' יוסף, נמצא שהוא שומר שכר עליו לעולם.

ג. הריטב"א כאן והתוס' [שבועות מד: ד"ה ורב יוסף] כתבו ששומר משכון דומה לשומר אבידה שמקיימים מצוה כאשר מתעסקים בה לשוטחה ולנערה, ובאותו זמן שמתעסק בה פטור מלתת צדקה, ומצוה זו מקיים כל זמן שהמשכון אצלו. וכן כתב הפנ"י ולפ"ז מקשה על לשון הגמ' מר סבר מצוה קעביד שהלוהו, דמשמע שהמצוה היא רק בזמן ההלואה. ומביא דהגירסא בגמ' בשבועות מצוה קעביד ול"ג שהלוהו, ומלשון רש"י שם משמע שגם אצלנו גרסינן הכי. גם מהריטב"א משמע שלא גרס שהלוהו.

17. דבר יעקב מסכת בבא מציעא דף פב עמוד א

יב] דאיתמר שומר אבידה רבה אמר כשומר חנם רב יוסף אמר כשומר שכר - לפי ר' יוסף הוא כשומר שכר משום דעביד מצוה ופטור מפרוטה דר' יוסף. ומקשה הריטב"א [כאן ובשבועות מד א] דא"כ כל שומר חנם יהיה שומר שכר, כיון דעביד מצוה, [וחייב לנער הבגד ששומר עליו וא"כ מיקרי עוסק במצוה], וא"כ עוסק במצוה ופטור מצדקה כמו שומר אבידה. וכן מקשים המלא הרועים [לעיל לא א] ואחיעזר [ח"ג סימן ו - ב].

[1] הריטב"א בשבו' מתרץ דשומר כשהוא מנער הבגד אינו עושה מצוה אלא חייב לטפל בבגד מדין שמירתו שקיבל עליו בפירוש, ולכן אינו נפטר מצדקה, משא"כ שומר אבידה מה שמתעסק בבגד הוא מצוה.

[2] הריטב"א אצלנו מתרץ גבי שומר חנם כיון שקיבל החפץ מיד בעלים, וירד רק לשמירה בעלמא וקיבלו סתם, אנו סהדי שלא ירד אלא להיות שומר חנם, אבל אבידה שלא באה לידו מיד בעלים אלא באה לידו משום המצוה, אנו אומרים שדעתו להיות שומר שכר משום פרוטה דר' יוסף או שתנאי ב"ד הוא שיהא כך. וביאור דבריו, שומר חנם מקבל על עצמו שמירה מרצונו, ואינו מקבל עליו שמירה מעולה כמו שומר שכר אלא שמירה פחותה כשומר חנם, ואף שנהנה מפרוטה דר' יוסף מ"מ אינו רוצה להיות שומר שכר בגלל הנאה זו, אבל שומר אבידה התורה הטילה עליו חיוב שמירה, וכיון שנהנה מפרוטה דר' יוסף אנו אומרים שדעתו להיות שומר שכר, או שאיכא תנאי ב"ד שחייבוהו בשמירה מעולה כשומר שכר כיון שנהנה מפרוטה דר' יוסף. ויוצא נ"מ בין הריטב"א כאן לריטב"א בשבועות האם שומר חנם מקיים מצוה ונפטר מפרוטה דר' יוסף [וכן משמע ברע"א בגליון השו"ע סו"ס שג.]

18. דבר יעקב מסכת בבא מציעא דף פב עמוד ב

[ד] תד"ה במלוה - ועוד דאע"ג דאין רוצה להלוות אלא על המשכון מצוה קעביד וכו' - התוס' למדו [לפי פירוש הר"ח] שלפי ר"א ליכא מצוה בעצם ההלוואה והקשו דמ"מ עשה מצוה. הרמב"ן, הר"ן והרשב"א מבארים המחלוקת בין ר"א לר"ע [לפי הר"ח], שר"ע סבר כיון שאינו בטוח בחובו אלא מחמת המשכון, יש מצוה בנטילתו כיון שללא משכון לא היה מלוה, נמצאת נטילת המשכון גורם להלוואה ומצוה קעביד והוי שומר שכר, ור"א סבר שאין מצוה בנטילת המשכון, ולכן הוי שומר חנם, אבל עצם ההלוואה לכו"ע הוי מצוה.

19. נימוקי יוסף מסכת בבא מציעא דף נא עמוד א

כשומר אבדה. שמצא אבדה והכניסה לביתו כדכתיב ואספתו אל תוך ביתך קמיפלגי דר"ע סבר משום דשומר אבדה מצוה קא עביד והעוסק במצוה פטור מן המצוה דאי בעי לא יהיב ריפתא לעניא ונמצא דהוי עלה שומר שכר וזיית בגנבתה או אם נאבדה וכן הדין במלוה על המשכון ל"ש משכנו בשעת הלואתו ל"ש משכנו שלא בשעת הלואתו ל"ש הלוהו פירות לא שנא הלוהו מעות דמתני' בכל ענין היא דסתמא קתני הלוהו מצוה קעביד ופטור מן המצוה וש"ש הוי והראב"ד ז"ל הקשה היכי דמי הלואה שנעשית מצותה משעה שהלוה לשומר אבדה שעושה המצוה כל זמן השמירה ופריק ז"ל דה"נ הוי ש"ש כל שעתא מפני שממתין לו ואינו מוכר המשכון ליפרע ממנו ועל זה כתב ברשב"א ז"ל למדנו מדברי הרב דבר זה שהוא פטור מפרוטה לעני כל זמן המשך המשכון בידו ומ"מ לעיקר הקושיא נ"ל דאינה דכיון דבשעת נטילת ממון נשכר פרוטה דרב יוסף נמצא שהוא ש"ש עליו לעולם וזה נ"ל פשוט עכ"ל:

20. שערים מצויינים בהלכה

בשם הראב"ד והרשב"א. אבל בחי' הריטב"א (החדשות) פירש, דלאו משום מצות הלואה היא, דמצות לאו ליהנות ניתנו, אלא לשמירת המשכון שברשותו, והוי כשומר אבידה, והמלוה מקיים מצוה כל זמן שמתעסק במשכון לנערו, ומיפטר מלמיתב פרוטה לעני. וכ"כ התוס' לעיל (כט. ד"ה והוי) שההנאה מפרוטה דרב יוסף הוא כל זמן שהמשכון בידו, לפי שחייב לשוטחו ולנערו, ובאותו זמן מיפטר מצדקה. [ועי' בהגהות מהר"ץ חיות שבועות מד: ד"ה ורב]. וכבר הארכנו מזה לעיל (פ: ד"ה הלואה) עי"ש. ועי' בתוס' (ד"ה במלוה) שהביאו פ"י הר"ח, ודחו פירושו. וכן הריטב"א (החדשות) דחה פירושו. אבל בחי' הרמב"ן והר"ן כתבו שכן עיקר.

21. פני יהושע על בבא מציעא דף פב/ב

שם מר סבר מצוה קעביד שהלוהו ומר סבר לאו מצוה קעביד שלהנאתו מתכוין. דבלא"ה נראה שאין שום סברא לומר שבשביל המצוה שעשה בתחילה לשעה קלה לא היה אפשר לו לקיים מצות צדקה לעניים ויהא שומר שכר לעולם, ומטעם זה כתבו רוב הפוסקים ומפרשים דעיקר המצוה היא במה שמתעסק בניעור ושיטוח בין בהשבת אבידה בין במשכון וא"כ לא שייך הך גירסא דמצוה קעביד שהלוהו. ואפילו אי גרסינן לה נראה דעיקר מצוה היא במה שהלוהו מתחילה על המשכון להיות פוחת והולך דקאמר אבא שאול מפני שהוא כמשיב אבידה וכן נראה להדיא מלשון רש"י בשבועות ע"ש:

• שערים מצויינים בהלכה

כתב בפנ"י דהלשון בגמ' שהלוהו והוי ש"ש, אינו מלשון הגמ' נ"ע בדקדוקי סופרים אות ח שבכת"י ליתא, וכן בכמה ראשונים חסר מילת שהלוהו, דהלשון משמע שעיקר המצוה היא ההלוואה גופה, וזה דוחק גדול לומר דמשו"ה נעשה ש"ש על המשכון, אדרבה בלא משכון הוי מצוה טפי, וגם אינו מסתבר שבשביל המצוה שעשה בתחילה בשעה קלה יהא שומר שכר לעולם. וכן במס' שבועות (מד:) לא

22. שערים מצויינים בהלכה

ובביאור הלכה (סי' לח ד"ה הם) הקשה מכאן על מה שפסק המג"א (שם סק"ח) דכותבי סת"ם אם עיקר כוונתם רק להשתכר לא מיקרי עוסק במצוה, והרי אנן קי"ל כרע"ק דאפי' היכא שמכוין להנאתו ג"כ מיקרי עוסק במצוה ופטור מלמיתב פרוטה לעני, וכתב דאולי כוונת הגמ' מצוה קעביד שהלוהו, שמסתמא מכוון בזה לקיים מצות בוראו, ומכוין להנאתו ג"כ, ור"א סבר דלהנאתו לבד מכוין, אבל אם אנו יודעין שכוונתו רק כדי להרויח לא מקרי עוסק במצוה, ומ"מ אם כוונתו לשניהם בשוה מקרי עוסק במצוה. ובטל תורה הקשה מגמ' פסחים

מר סבר מצוה קא עביד כו' ומר סבר לאו מצוה קא עביד. כתבו בחי' הרמב"ן והר"ן, כלומר נטילת המשכון אם היא צרכו של מלוה בלבד ולא צורך מצוה או לא, שרע"ק סבר כיון שאינו בטוח בחובו אלא במשכון מצוה קעביד בנטילתו, דכיון דאי לאו משכון לא היה מלוה לו, נמצא נטילת משכון גורמת ההלוואה ומצוה קעביד והוי ש"ש, ור"א סבר דאפי' אין מצוה בנטילת המשכון אלא ההלוואה בלבד, וש"ח הוא. ועי' בתוס' ר"פ.

23. שערים מצויינים בהלכה

משנה המעביר חבית ממקום למקום ונשברה כו' ישבע. פרש"י שלא פשע [דהיינו שלא הלך במקום רעוע, ושלא רץ יותר מדאי – שועה"ר (שאלה, סי"ט). ועי' ברש"י לקמן (פג. ד"ה שקולאי). ובערוך השלחן (סי' דש ס"א) פי' דפושע היינו שלא נשאה כראוי, או שכיון התמוטט עצמו ופטור. ועי' בביאור הגר"א (שם סק"ג). והנה בגמ' לקמן (פג.) מפרש דשבועה זו לא מן הדין הוא, אלא תקנת חכמים היא [עי' מש"כ לקמן פג. ד"ה שבועה] שאם אי אתה פוטר ע"י שבועה זו, אין לך אדם שיעביר חבית לחבירו ממקום למקום. וכתב בנתיבות (רס"י דש) דדוקא

24. הערות הגר"ש אלישיב מסכת בבא מציעא דף פב עמוד ב

בנתקל פושע פליגי. קי"ל דאדם המזיק חייב אף באונס, ואף שהיתה אבן בחיקו ולא הכיר בה והזיקה מכחו, ואף נפל מהגג ברוח שאינה מצויה. וא"כ נתקל למה לא יהא חייב. ואם נעשה בור ע"י שנתקל א"ש, דלא הוי אדם המזיק. אמנם בב"ק איתא שמדובר גם כשהזיק בשעת נפילה. וכתב הרמב"ן שגם זה לא הוי גדר אדם המזיק אלא גדר אש, והוי כמו אדם שמחזיק חפץ ובא אחר ודחף החפץ ממנו והזיק, וה"ה בנתקל אמרינן דהקרקע דחפתו. אך כאן קשה, דכאן שנושא חבית ונתקל הוי ודאי אדם המזיק. ותוס' חדשו שאדם המזיק נמי פטור באונס גמור. הרמב"ן ועוד ראשונים ס"ל דאדם המזיק חייב אף באונס גמור. וכאן שאני, דכשמסרו לו חפץ אין דין אדם המזיק, כיון שיש לו רשות מהבעלים לטפל בחפץ.

1. דבר יעקב מסכת בבא מציעא דף פב עמוד א

ט] רד"ה והכא בשומר אבידה קא מפלגי - דטעמא דר"ע משום דשומר שכר מצוה הוא והעוסק המצוה פטור מן המצוה דאי בעי לא יהיב ריפתא לעניא - הבית יעקב [כתו' מט ב] והמהרצ"ח [סוכה כה א] והט"ז [ח"מ רסו - ה] **מקשים על הא דמי שעוסק במצוה כגון שומר אבידה פטור מפרוטה דר' יוסף דהיינו פטור מלתת פרוטה לצדקה, משום שהעוסק במצוה פטור מהמצוה. וקשה דעוסק במצוה פטור ממצוות עשה, אבל פשיטא שחייב בכל הלאוין, ומי שאינו נותן צדקה עובר בלאו, כמש"כ התוס' [כתו' מט. וב"ב ח ב] דלכן כופין על הצדקה אף על פי שהוי מ"ע שמתן שכרה בצדה, כיון שאיכא ג"כ תרי לאוין לא תאמץ לבבך ולא תקפוץ ירך, וכ"כ הרמב"ם [מתנו"ע ז - ב], וא"כ קשה למה עוסק במצוה פטור מלתת צדקה.**

א. האחרונים [או"ש [יום טוב ג - ח], קובה"ע ח - ט, אמרי בינה או"ח יג - ג, קה"י קידו' סימן לב - ד] מתרצים ע"פ דברי הרמב"ן [קידו' לד א] **שכתב לענין מעקה שהלאו בא לחזק העשה, וה"נ לאו דצדקה בא לחזק העשה ולכן היכא דעוסק במצוה ונפטר מהעשה ליכא לא תעשה.**

ב. הגליוני הש"ס [נדרים לג ב] והקה"י [ח"ו סימן לט] **מתרצים דבצדקה כתיב לא תאמץ ולא תקפוץ. דהיינו שאסור להמנע מלתת צדקה בגלל אימוץ הלב, אבל אם נמנע מלתת צדקה בגלל שעוסק במצוה אינו עובר בלאו.**

ג. האמרי בינה תירץ עוד ע"פ מש"כ הש"ך [יו"ד רנ - ד] שדוקא עני המתביש לחזור על הפתחים חייב לתת לו כדי מחסורו, אבל עני העובר ממקום למקום א"צ לתת לו כדי מחסורו, ומספיק לתת לו מתנה מועטת. ולפ"ז מחדש האמר"ב שעני העובר ממקום למקום ליכא לאו אם אינו נותן לו צדקה, ויש רק ביטול עשה, ולכן אם עוסק במצוה פטור מהעשה.

ד. הט"ז והקו"ש [ב"ב אות מח] מתרצים דהיכא שעוסק במצוה פטור מלאוין שעובר בשב ואל תעשה, ולכן פטור מלתת צדקה אף על פי שיש לאו.

[י] רב יוסף אמר כשומר שכר - פירש"י שכר מצוה, משום דעוסק במצוה פטור מהמצוה, וא"כ פטור ליתן צדקה לעני.

יש בענין עוסק במצוה פטור מהמצוה ג' שיטות.

א. שיטת תוס' [ב"ק נו: וב"מ כט א] דפטור עוסק במצוה הוי רק כשא"א לקיים שניהם.

ב. שיטת הר"ן והג"א בשם או"ז [סוכה כה א] וכן פוסק הרמ"א או"ח [סימן לח - ה], דפטור גם אם אפשר לקיים שניהם מיהו ה"מ אם מתעסק במצוה, אבל אם אינו מתעסק במצוה כגון אבידה המונחת בבית או מי שלובש טלית או תפילין אינו נפטר. וכן משמע מלשון רש"י [ד"ה והכא] שכתב דאי בעי לא יהיב רפתא לעניא, משמע שיכול לקיים שניהם אלא שאם אינו רוצה, פטור ליתן רפתא לעניא.

ג. שיטת הראב"ד [מובא ברשב"א ב"ק נו ב] שפטור גם אם אינו מתעסק כגון אבידה המונחת בביתו.

האחרונים חוקרים אם דין עוסק במצוה פטור מן המצוה הוי דין פטור מהמצוה השניה או דין דחיה שמצוה השניה נדחית.

הקה"י [ברכות סימן טו] מביא שנחלקו בזה הט"ז [סימן קח - א] עם הדרישה. דהט"ז מביא את הדרישה שסבר שמי שעסק במצוה ולכן עבר זמן תפילה פטור מתפילת תשלומין והט"ז חולק עליו. ומבאר הקה"י שהדרישה סבר שעוסק במצוה הוי פטור ולכן אינו חייב בתשלומין, [כמו אב"ל שהיה פטור מתפילה שאינו חייב בתשלומים], והט"ז סבר שהוי דחיה ודמי לאונס שחייב בתשלומין.

והקה"י מבאר שבזה נחלקו התוס' והר"ן, דתוס' ס"ל שעוסק במצוה הוי דחיה ולכן דוחה רק היכא דא"א לקיים שניהם, והר"ן סובר שהוי פטור ולכן פטור אף אם אפשר לקיים שניהם. גם הראב"ד סובר שהוי פטור אלא דנחלק עם הר"ן מתי מיקרי עוסק, לפי הר"ן רק כשמתעסק במצוה ולפי הראב"ד כל זמן שהאבידה בביתו.

הר"ן בסוכה מקשה על תוס', שגם מנער אבידה יכול לקיים שניהם ע"י שיפסיק לנער ויתן צדקה ויחזור לנער. וכונתו כיון שהוי דין דחיה למה דוחה המצוה, הרי יכול להפסיק ולקיים מצוה שניה ולחזור לראשונה, אלא ראייה שהוי פטור מהמצוה השניה.

באשר לשלמה [מועד סימן ח] מתרץ, שגם לתוס' הוי פטור ולכן אין צריך להפסיק, אלא דס"ל אם אפשר לקיים שניהם באותו זמן אז אינו נקרא מתעסק במצוה, דרק אם בזמן שמתעסק במצוה אחת אינו יכול לקיים השניה, מיקרי לענין המצוה השניה שהוא מתעסק במצוה אחרת, אבל אם יכול לעשות מצוה שניה בזמן שעושה הראשונה, לא מיקרי עוסק במצוה לענין לפטור מהמצוה האחרת.

האור זרוע [הל' סוכה סימן רצט] מקשה לפי תוס', למה צריך קרא לפטור עוסק במצוה היכא דא"א לקיים שניהם, אלא ראייה שפטור אף אם יכול לקיים שניהם. ונראה דאפש"ל שלכן צריך קרא שאינו חייב להפסיק מצוה ראשונה ולעסוק בשניה ולחזור לראשונה.

הריטב"א [סוכה דף כה א] ג"כ הקשה כן, ותירץ דקמ"ל קרא אפ' בעי להניח מצוה שעוסק בה ולקיים מצוה גדולה הימנה, אינו רשאי דכיון שפטור מהאחרת הוי המצוה האחרת כדבר הרשות. ומפורש בריטב"א שעוסק במצוה הוי פטור ממצוה האחרת. עוד תירץ דקמ"ל קרא, שמותר להתחיל במצוה אף שיודע שע"ז תתבטל מצוה שזמנה עובר כמו ק"ש או קרבן פסח. [עי' מ"ב לח - כט].

בספר משמרת חיים [עמ' כב] מקשה על מה שמבואר בשו"ע [הל' ק"ש סימן סו - ג] שחייב לענות אמן יהא שמיה רבה באמצע ק"ש, ולמה אינו נפטר משום עוסק במצוה, דעוסק במצות ק"ש יהיה פטור ממצוה דונקדשתי בתוך בנ"י. ותירץ דפטור עוסק במצוה הוי משום בזיון המצוה שכעת עוסק בה, ולכן אומר הריטב"א שאסור להפסיק המצוה שעוסק בה כדי לקיים מצוה אחרת, וכל זה רק שייך היכא דהוי בזיון למצוה ראשונה, אבל כשקורא ק"ש ומקבל עול מלכות שמים אין בזיון אם יאמר אמן יהא שמ"ר ויקדש ש"ש.